

NYHETER

NORDISK FÖRINTELSEHISTORIA

Motståndsmannen Georg W Fossums bild hittades på 1990-talet och är den enda som finns på de 529 norska judar som lämnade Oslo på båten Donau den 26 november 1942. Slutdestinationen var förintelselägret Auschwitz och mer än hälften gasset ihjäl direkt.

FOTO: GEORG W FOSSUM

Förintelseresor till Norge ska ge en ny syn

■ Polen och Auschwitz förvisso, men nu ska svenska skolorungdomar få resa i Förntelsens fotspår även till Norge. I veckan fick Voksenåsens kulturcentrum utanför Oslo Micacel Binfeldts stipendium till minne av Förntelsen.

Anna Florén, programchef på Voksenåsens kulturcentrum.

Totalt deporterades nästan 800 norska judar till Polen och Tyskland. Knapp 40 av dem överlevde.

Några av dem som trots allt klarade sig undan deporteringarna var de judiska bröder och trädgårdsmästaren Rolf A Syversen lämnade i sitt växthus i Oslo i oktober 1942.

Syversen, senare skjutet av nazisterna, bestämde sig för att tillsammans med tre andra organisera en räddningsaktion med hjälp av fem norska lastbilar. Under sjuk vintern 1942 körde man skytteltrafik och lyckades transportera mellan 600 och 1000 normänn till gränsen mot Sverige. Hur många som hjälptes totalt är oklart, men cirka 350 av dem hade judisk härkomst. Människorna gömde sig bakom potattisäckar, barnen hölls tysta med hjälp av sömnmedel. Gränsen passerades i de flesta fall till fots – ofta till Värmland.

–Väldigt många gånger hamnade människor av en slump i hjälperksamheten. De ställdes inför ett val: ska jag hjälpa och riskera mitt eget liv, eller ska jag låta bli? Det fanns ju inga färdi-

ga system för det här, säger Anna Florén, programchef på Voksenåsens kulturcentrum. Voksenåsens kulturcentrum ligger vackert beläget utanför Oslo. Norska staten gav det 1955 som ett tack för hjälpen-underkriget-gåva till Sverige och hit ska nu svenska skolorungdomar få komma och lära om Förntelsen ur ett nordiskt perspektiv. Anna Florén hoppas att resorna ska komma igång på allvar i april i år.

Kanske kan kungskap om Förntelsen utifrån de norska judarnas historia ge ett annat perspektiv på Sveriges roll under andra världskriget, tror Anna Florén. Gränsen mot Sverige blev ju nödutgången, men den kunde också vara stängd, säger hon.

Fram till våren 1942 var det svårt att få uppehållstillstånd i Sverige. Att vara av judisk börd räknades inte som asyiskäl och be-dömningen vid gränsen var godtycklig. Det finns exempel på judar i Norge som försökte fly till Sverige år 1941 men som nekades inträde. Violinsten Leif Wolfberg – skildrad i Ola

FAKTA

Micacel Binfeldts stipendium till minne av Förntelsen

■ Årets stipendium på 650 000 kronor går till Anna Florén, programchef på Voksenåsens. Pengarna ska gå till stipendier till de skolelever som ska få göra så kallade hägknotsresor. En del av prispengarna – 100 000 kronor – ska dock användas till en särskild resa för "en handplockad grupp med unga svenskar som uppfattas som morgondagens makthavare".

De 30 deltagarna ska utses av stiftelsen tillsammans med Voksenåsen.

– Det är unga ledare på väg upp, journalister, akademiker och representanter från näringsliv, influencere, artister, säger Anna Florén.

Micacel Binfeldts hoppas att årets stipendium ska resultera i att fler får kungskap om nordisk förntelsehistoria.

– Inte ens jag själv som är jude, och som har en mormor som kom från en stor judisk familj i Trondheim, kände till omfattningen av deportationerna av norska judar och att en tredjedel av Norges judar deporterades till koncentrationsläger.

Micacel Binfeldts mormor kom från en stor judisk familj i Trondheim.

Larsmos essäbok "Djävulsnotan" – var en av dem. Han deporterades sedan till Auschwitz men lyckades överleva.

Den 26 november 1942 deporterade nazisterna 529 norska judar ombord på båten Donau. Från den polska hamnen Stettin gick resan till Auschwitz där mer än hälften av dem gasset ihjäl direkt.

Deporteringen från Norge blev årets mest uppmärksammade nyhet i Sverige och efter den blev det också möjligt för norska judar att få asyl i Sverige.

Tanken med hägknotsresorna är – förutom kungskap och utbildning – att få svenska elever att reflektera över det personliga ansvaret hos den som står bredvid, enligt Anna Florén.

Vilka perspektiv på Sveriges roll under andra världskriget är det då som betonas?

– En nyansering, det är så lätt att fastna i ett historiskt narrativ om att Sverige gjorde det jättebra och räddade alla, eller att Sverige tillät permittenstrafik och agerade helt förfärligt. Det faktum att Sverige var neutralt gjorde att över hälften av de norska judarna hade någonstans att fly. Men det var inte bara gott, det fanns också svårigheter, och det kunde vara godtyckligt. Små tillfälligheter kunde avgöra om du levde eller dog. TT

ERIKA JOSEFSSON

EKONOMI · KRYPTOVALUTA

Fem myter om krypto - sant eller falskt?

■ **Alla kryptovalutor är energikrävande och det är jättesvårt att spåra kriminella aktörers överföringar i bitcoin. Sant eller falskt?**

1 Kryptovalutor är energikrävande. Det två största kryptovalutorna bitcoin och ether drar mängder med el, åtminstone när de är så högt värderade som de är nu. Det handlar om tekniken "proof of work" som använder beräkningskraft som en del i processen att garantera äktheten i kryptovalutan. När det gäller bitcoin och ether betyder det att ju fler som vill komma åt den desto mer beräkningskraft – och därmed el – behövs.

Det finns tusentals andra kryptovalutor och flera sätt att utforma en kryptovaluta som inte tar mycket el i anspråk. Plattformen Ethereum, med kryptovalutan ether, är redan inne i ett arbete med att byta ut "proof of work" till den mindre energikrävande "proof of stake"-metoden.

2 Kryptovalutor är inte spårbara.

Blockkedjetekniken gör transaktionerna spårbara. Däremot är den personliga plånboken som innehåller kryptovalutan krypterad och anonymiserad. Trots det kan personen som handlar i kryptovaluta lämna spår.

Enligt Jan Olsson, kriminalkommissarie på nationellt IT-brottscentrum, är det enklare att följa en illegal transaktion gjord i exempelvis bitcoin än en transaktion som skickats i vanliga pengar via länder som inte samarbetar med det svenska rättsväsendet. – En bitcointransaktion är alltid spårbar i all oändlighet, det är blockkedjetekniken: I varje transaktion finns alla gamla transaktioner kvar.

–Man kommer fram till en mottagare av transaktionen, men då är frågan, vem är det som har den här plånboken? Det är sällsynt att någon samlar bitcoin i all oändlighet, för efter senare ska de använda den till någonting och vid de tillfällena bioträffar de sig, säger Jan Olsson, kriminalkommissarie.

3 Ägandet av krypto är decentraliserat.

En arbetsstudie från amerikanska National Bureau of Economic Research (NBER) som utfördes i slut-

tet av 2020 tyder på att mer än en fjärdedel av ägandet i bitcoin (fem miljoner bitcoin) ägs av färre än 10 000 personer. Och att den uppskattningen "högst troligt är en underdrift".

4 Kryptovinster är skattefria. Det kanske är en svår uppgift för Skatteverket att hålla koll på vinster från kryptovalutahandel. Men enligt reglerna är man skyldig att redovisa vinster, betalningar, utlåning och byte av kryptovalutor i den årliga deklARATIONEN.

"Om en kapitalvinst inte redovisas i deklARATIONEN riskerar man, på samma sätt som för vilken annan oredovisad skattepliktig inkomst som helst, att bli pådröft skattetillägg och åtalad för skattebrott", meddelar rättsavdelningen på Skatteverket.

5 Kryptobörserna har ett regelverk.

Den som handlar i kryptovalutor på de stora börserna, till exempel Coinbase eller Binance, kan inte luta sig med reglering från myndigheter. Finansinspektionens övervakning sträcker sig så långt att de tittar på penningväxt, inte mer. Därför kan man säga att kryptobörserna är helt oreglerade.

Det finns inte heller någon som övervakar kryptovalutorna i sig – däremot är många av de etablerade kryptovalutorna utformade på ett sådant vis att det inte finns någon enskild person som kontrollerar systemet, utan det övervakas gemensamt av alla inblandade.

Det finns exempel på kryptovalutor som använts som ren bluff, till exempel kryptovalutan "squid" som skapades efter den populära tv-serien "Squid game". Skaparna till den kryptovalutan stack med motsvarande över 20 miljoner kronor några veckor efter att den upphäussade kryptovalutan skapats. TT

TEA OSCARSSON

FAKTA

Blockkedjeteknik

■ En blockkedja är som en delad databas, ofta utan central styrning. Till skillnad från vanliga databaser lagras informationen i "block" som binds samman av kryptografiska funktioner. När ett nytt informationsblock är lagt till kan det inte raderas eller bli istället en del av en lång kedja av information som inte kan brytas, bara byggas på.